

Această operă este pusă la dispoziție sub licența

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC-BY- 4.0)

Socio-metamorfoza bibliotecii academice

Alexandra Mihaela Ispas
Biblioteca Centrală Universitară „Carol I”
E-mail: alexandra.ispas@bcub.ro

Alexandra Mihaela Ispas lucrează în cadrul Serviciului Cercetare Metodologie al Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I”. A absolvit Facultatea de Științe Politice, specializarea Sociologie, în cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative (studii de licență). Domeniile sale de interes sunt sociologia aplicată și cercetarea sociologică cantitativă.

Rezumat

Acest articol își propune să contribuie la dezbateră privind reforma bibliotecii și noile roluri pe care aceasta trebuie să le asume. Punctul de vedere pe care îl argumentăm aici este că acest proces de reformă ar putea fi mult ușurat dacă s-ar crea mai multe căi de comunicare, atât epistemice, cât și practice, între sociologie și disciplinele grupate în jurul biblioteconomiei. Principala teză pe care o susținem în paginile acestei lucrări este că reconfigurarea bibliotecii plecând de la utilizator, considerat drept prim punct focal, nu poate fi dusă la bun sfârșit fără utilizarea foarte riguroasă a unor instrumente sociologice.

Cuvinte cheie: *sociologie, biblioteconomie, sondaje de opinie, utilizatori*

Metamorfoza bibliotecii

„Cartea, pe scurt, a fost antidotul eficient pentru tendința umanității către amnezie globală” (1)

Etimologia cuvântului reflectă cu destulă precizie principala funcție a bibliotecii, *biblos* și *theke* putând fi tradus cu sintagma „cufăr” destinat „cărților”, respectiv rolul de păstrare a colecțiilor de documente. De-a lungul timpului, aceste colecții au devenit din ce în ce mai specializate, urmând în principiu drumul evolutiv al dezvoltării științelor. Astfel apar bibliotecile academice, a căror funcție, pe lângă cea de arhivă documentară, este de a acompania procesele de instruire și cercetare. În prezent, însă, ne aflăm în pragul unei alte transformări, acumularea uriașă de informații, schimbarea suportului acesteia (de la material la virtual), emergența unor practici de lectură inedite, toate aceste fenomene fac ca rolul tradițional al bibliotecii să fie pus sub semnul întrebării în întreaga lume.

Criza rolului tradițional al bibliotecii a generat dezbateri privind „reinventarea” funcțiilor acestei instituții. Urmărind practica marilor biblioteci ale occidentului, se pot deja desprinde câteva roluri secundare asumate programatic de acestea. Întâi, pe lângă funcția de „gardian” al documentelor, biblioteca poate reprezenta și un spațiu de interacțiune a persoanelor din mediul academic, așa numitele „learning spaces” și „learning commons” (2). Este o practică destul de întâlnită ca aici să se desfășoare cursuri, seminarii, ședințe de lucru ale grupelor de studenți care desfășoară activități de echipă. Un alt caz foarte des întâlnit îl reprezintă organizarea de evenimente științifice diverse (lansări de carte, dezbateri, conferințe destinate publicului larg), în spațiile aparținând bibliotecii, obținându-se astfel un dublu efect: pe de-o parte creșterea atractivității instituției, de cealaltă parte antrenarea utilizatorilor în activități conexe tradiționalei lecturi.

Însă lucrurile nu se opresc doar la aspectul formal al interacțiunilor intelectuale, în anumite cazuri, biblioteca pune la dispoziția utilizatorilor spații de socializare informală, precum cafeteriile (3). De asemenea, biblioteca poate juca cu succes și rolul de spațiu expozițional. Și asta într-un dublu sens, fie punându-și în valoare propriul său patrimoniu arhitectural (4) sau pe cel documentar (expoziții de carte rară), fie organizând diverse manifestări artistice, precum expoziții de artă, proiecții de filme, lecturi publice, ori concerte (5).

Operând o sinteză a emergenței acestor noi roluri, se poate concluziona că, pe lângă funcția sa tradițională de gestionare a patrimoniului documentar, biblioteca contemporană își asumă o din ce în ce mai pronunțată funcție de socializare¹, fie că vorbim aici de consolidarea apartenenței în interiorul anumitor segmente sociale (i.e. apartenența studenților la mediul universitar), fie că vorbim de funcții de socializare generică, pentru categoriile nespecializate de public.

Tendențele inventariate și discutate mai sus nu trebuie să conducă la concluzia că se poate vorbi de o transformare liniară și neproblematică a funcțiilor bibliotecii. Din contră, în acest moment există mai degrabă câteva scenarii de dezvoltare difuze (6), care nu întrunesc însă consensul specialiștilor din domeniul. În acest moment, singurul lucru cert este scăderea globală a numărului de cititori, antrenând astfel o scădere drastică a numărului de documente consultate. Cazul Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I” reprezintă o foarte bună ilustrare a fenomenului amintit anterior. Astfel, datele ce pot fi extrase din rapoartele de activitate ale instituției indică faptul că în perioada 2012-2016 biblioteca a pierdut o treime din cititori. Datele privind frecvența acestora arată încă și mai îngrijorător, numărul vizitelor la bibliotecă înjumătățindu-se în perioada amintită. O dinamică similară se înregistrează și în privința consultării documentelor (7).

Dacă marile biblioteci academice din străinătate au început să schițeze câteva gesturi de adaptare la noul context, instituțiile similare din România abia pășesc pe acest drum. Scăderea numărului de utilizatori riscă să transforme bibliotecile în instituții anchilozate și lipsite de relevanța de odinioară. Consecința acestui fapt este acela că procesul de reformare sau de reinventare a bibliotecii nu trebuie să fie unul aleatoriu sau conjunctural, ci mai degrabă un parcurs controlat cu decizii manageriale care să se sprijine în permanență pe studii informate și bine racordate la realitatea empirică.

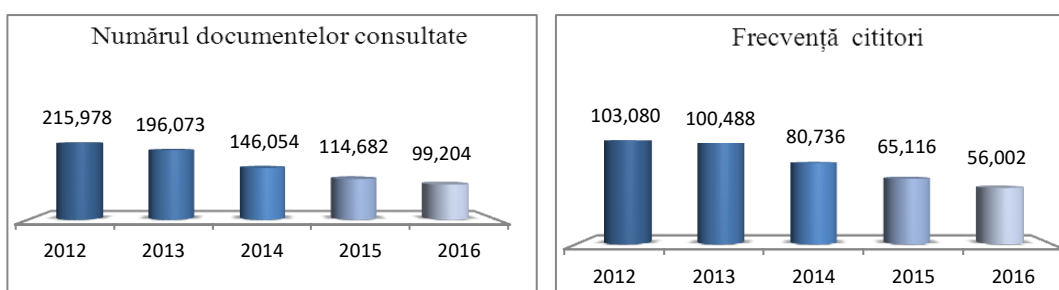
¹ Prin socializare înțelegem două noțiuni în același timp, respectiv accepția sociologică de proces de asimilare a normelor, valorilor și modelelor de comportament prezente în grupul de referință, în vederea integrării, fie că vorbim la nivelul întregii societăți sau a unui grup particular, precum și înțelesul din cunoașterea comună, respectiv de interacțiune.

Bibliotecar și sociolog – graniță sau punte?

În sensul cel mai general, sociologia este știința socialului. Este o disciplină umanistă, a cărei dezvoltare se conturează la începutul secolului XX, denumirea de „sociologie” fiind creația filosofului pozitivist francez, Auguste Comte, unul dintre fondatorii acestei științe. În dicționarele de specialitate nu întâlnim o definiție propriu-zisă a disciplinei, cât mai degrabă o prezentare a etapelor sale de dezvoltare și a succesiunii paradigmatelor teoretice. Chiar și în lipsa unei definiții extinse, se poate înțelege că una dintre particularitățile sociologiei este tendința „expansionistă”; ea nu se limitează asupra unor aspecte specifice din sfera socialului, ci încearcă în permanență să-și extindă aria. Astfel, așa numitele sociologii de ramură, sunt, după caz, rezultate ale complementarității, sau, din contră, rezultate ale tensiunii dintre discipline particulare, științe politice, economie, istorie și metodele specifice sociologiei.

Un bun exemplu care slujește demersului nostru îl reprezintă sociologia lecturii, o disciplină care ilustrează poate cel mai bine intersecția dintre biblioteconomie și sociologie. În literatura de specialitate se conturează mai multe direcții ale acestei discipline. Ea poate îmbrăca forma investigării legăturii dintre factorii demografici și socio-economici (gen, vârstă, statut ocupațional, nivelul studiilor etc.) încercând de aici să determine diferitele comportamente de lectură; se poate apleca asupra efectelor sociale ale cititului, respectiv modalitatea în care lectura influențează cunoștințele și credințele, atitudinea și morala, opinia publică, votul, comportamentele antisociale și delincvente; poate viza implicațiile economice ale preferințelor de lectură ale grupurilor sociale. Tot de domeniul sociologiei lecturii aparține și analiza de conținut a mass media sau tipurile de lectură practicate de persoanele deprivat cultural. Unul dintre autorii care s-a aplecat asupra acestei probleme dă următoarea definiție:

„felul în care diverse grupuri se diferențiază în ceea ce privește ce, când, unde, cât de mult și cât de bine citesc; cum diversele formate diferă din punct de vedere al atracției, interesului manifestat, utilizării și efectul pe care îl au asupra acestor grupuri; ce influență are procesul de a citi în interacțiunea cu variabilele sociologice din cadrul acestor combinații de natura persoană-document/informație-persoană” (8)

„Pentru oricine familiarizat cu amândouă, relevanța teoriei sociologice și a metodologiei pentru cercetarea în biblioteconomie poate părea de la sine evidentă” (9) este afirmația ce deschide lucrarea „Sociology and Library Research”. Cu toate acestea, autorul frazei mai sus menționate se vede obligat să-și nuanțeze afirmațiile, căci în orice

raport interdisciplinar între două sau mai multe științe pot apărea oricând tensiuni sau blocaje.

Fie că vorbim despre de o „rivalitate teritorială”, fiecare disciplină încercând să-și păstreze neatins domeniul, fie că este vorba de dificultățile inerente adaptării unei metodologii la condiții sau obiecte noi de studiu (10).

Alături de sociologia lecturii, o a doua cameră de testare a interacțiunii între sociologie și biblioteconomie au reprezentat-o anchetele și măsurătorile privind profilul, opțiunile și satisfacția utilizatorilor bibliotecii. Spre deosebire de prima orientare care a putut să se dezvolte în condițiile în care biblioteca își păstra încă rolul tradițional, cea de-a doua componentă de care vorbim aici a avut nevoie de o transformare radicală a principiilor manageriale care guvernează instituția. Mai exact, aceste anchete și măsurători au putut apărea abia în momentul în care punctul focal al bibliotecii s-a desprins de pe document și gestiunea acestuia, îndreptându-se către utilizator (11).

Fără a considera că cercetările de tipul celor desfășurate sub denumirea generică de „sociologia lecturii” sunt lipsite de temei sau de aplicabilitate practică, totuși opțiunile noastre merg către cel de-al doilea exemplu de intersecție între sociologie și biblioteconomie, respectiv cel reflectat de anchetele privind utilizatorul. Aceste anchete au două mari funcții, pe de-o parte, investigând preferințele în permanentă schimbare ale utilizatorilor, biblioteca se poate dota cu acele instrumente manageriale care să-i permită adaptarea optimă la noul context social. De cealaltă parte, aceleași metode pot fi întrebuințate și pentru a testa anumite produse sau servicii inovative. Pentru un plus de precizie, este necesar să introducem aici o distincție între cercetări exploratorii, al căror rol este acela de a prezenta faptele așa cum sunt, și demersuri inferențiale, ce își propun testarea unor ipoteze. Cu alte cuvinte, în cel de-al doilea caz, problema principală nu mai este aceea de a vedea care sunt faptele, ci de a înțelege de ce faptele sunt așezate într-o configurație sau alta.

Raportul dintre sociologie și biblioteconomie despre care vorbim aici, poate fi ilustrat, prin analogie, cu noile orientări din marketing. Începând cu anii '70, companiile producătoare de bunuri de larg consum au început un dublu proces de investigare a satisfacției clienților: atât privitor la produsele deja existente pe piață, cât și referitor la testarea noilor concepte. În același mod, aparatul managerial al bibliotecii ar trebui să recurgă cât mai des la instrumentele de cercetare sociologică, atât pentru a putea ajusta serviciile și a le face conforme exigențelor utilizatorilor, dar și pentru a testa o eventuală utilitate și funcționalitate a unor servicii noi.

În ultima vreme, bibliotecile cu profil academic din țară au început să efectueze o serie de studii sociologice, urmând o metodologie mai mult sau mai puțin riguroasă. Putem enumera aici, cu titlu de exemplu, următoarele sondaje de opinie: „Studierea comportamentului utilizatorului. Formarea utilizatorului unei biblioteci universitare” (12), „Orientarea activității bibliotecii către cerința de informare a cititorilor: sondaj de opinie realizat la Biblioteca de Istorie – filială a B.C.U. "M. Eminescu"” (13), „Care sunt interesele de lectură ale utilizatorilor noștri? – rezultatele unui sondaj de opinie – „ (14), sondaj de opinie realizat în cadrul Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I” cu ocazia evenimentului Noaptea Muzeelor din 2017 (15), „Adolescenții și Social Media – anchetă

pilot –” (16) și nu în ultimul rând cercetarea sociologică realizată în cadrul BCU București cu ocazia „Străzii de C’Arte” (17).

În loc de concluzii

Cunoașterea cât mai exactă a nevoilor și preferințelor utilizatorilor, precum și factorii care ar putea conduce anumite persoane să devină utilizatori ai bibliotecii este un imperativ cât se poate de clar reliefat. Cu toate acestea, așa cum amintea și Reginald Carr, această figură a utilizatorului nu trebuie reificată ori esențializată. Preferințele nu sunt date o dată pentru totdeauna, ci mai degrabă sunt într-o permanentă mișcare și evoluție. Mai mult, uneori, pentru a putea deveni explicite, acestea necesită un îndelungat proces de educare. De aceea considerăm că, în actuala conjunctură, rolul bibliotecii nu trebuie să fie unul pasiv, de ajustare spontană la exigențele utilizatorilor, ci mai degrabă unul formativ, care să ajute la modelarea cititorului. Or, tocmai acest rol fundamental atrage după sine și necesitatea unei mutații de ordin epistemic, care să permită o mai bună comunicare și un mai bun raport între sociologie și biblioteconomie.

Referințe bibliografice

- (1) CARR, Reg. *The Academic Research Library in a Decade of Change*. Oxford: Chandos Publishing, 2007, p. 114.
- (2) FREEMAN, Geoffrey T. The Library as Place: Changes in Learning Patterns, Collections, Technology, and Use. În: Council on Library and Information Resources. *Library as Place: Rethinking Roles, Rethinking Space*. Washington, D.C. : Council on Library and Information Resources, 2005, pp. 1-9.
- (3) DEMAS, Sam. From the Ashes of Alexandria: What's happening in the college library? În: Council on Library and Information Resources. *Library as Place: Rethinking Roles, Rethinking Space*. Washington, D.C.: Council on Library and Information Resources, 2005, pp. 25-40, p. 31.
- (4) *Ibidem*, p. 35.
- (5) ERICH, Agnes. Biblioteca publică și rolul ei în comunitate. În: *Library and Information Science Research*, Nr. 19, 2015, pp. 21-26, p. 24 [Online]. [Accesat la 10 noiembrie 2017.] Disponibil la: <http://www.lisr.ro/19-erich.pdf>.
- (6) BATTLES, Matthew and SCHNAPP, Jeffrey T. *The Library Beyond the Book*. Massachusetts: Harvard University Press Cambridge, 2014.
- (7) Biblioteca Centrală Universitară „Carol I”. *Raport BCUB 2016*. [Online]. [Accesat la 28 noiembrie 2017.] Disponibil la: <http://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=YmN1Yi5yb3xiaWJsaW90ZWZhX2NlbnRyYWxhX3VuaXZlcnNpdGFyYV9jYXJvbF9pX2JlY3VyZXN0aXxneDozNzkyZDM2ZmNmMjg3NjUy>.
- (8) DULIN, Ken L. The Sociology of Reading. În: *The Journal of Educational Research*. 1974, Vol. 67, Issue 9, pp. 392-396, p. 394.
- (9) ESTABROOK, Leigh S. Sociology and Library Research. În: *Library Trends*. 1984, pp. 461-476, p. 461.
- (10) GATTEN, Jeffrey N. Paradigm Restrictions on Interdisciplinary Research into Librarianship. În: *College & Research Libraries*, Vol. 52, Nr. 6, 1991, pp. 575-584, pp. 575-576.
- (11) CARR, Reg. *The Academic Research Library in a Decade of Change*. Oxford: Chandos Publishing, 2007, p. 10.

- (12) FRÂNCU, Victoria. Studiarea comportamentului utilizatorului. Formarea utilizatorului unei biblioteci universitare. *Biblioteca Centrală Universitară „Carol I”*. [Online]. [Accesat la 8 noiembrie 2017.] Disponibil la: <http://www.bcub.ro/cataloge/unibib/studierea-comportamentului-utilizatorului-formarea-utilizatorului-unei-biblioteci-universitare>.
- (13) MANOLACHE, Julieta. Orientarea activității bibliotecii către cerința de informare a cititorilor: sondaj de opinie realizat la Biblioteca de Istorie – filială a B.C.U. „M. Eminescu”. 2002. În: *Biblios*, Nr. 14, p. 32-41.
- (14) NEALCOȘ, Alina; CHEVUL, Tunde. Satisfacția utilizatorului de bibliotecă. Sondaj de opinie realizat la Biblioteca de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor „Prof. Aurel Negucioiu” – filială a B.C.U. „Lucian Blaga”. În: *Revista Română de Biblioteconomie și Știința Informării*, Vol. 12, Issue 3/4, 2016, pp. 45-63.
- (15) Serviciul Cercetare. Metodologie, Biblioteca Centrală Universitară „Carol I”. *Raport statistic Noaptea Muzeelor. Biblioteca Centrală Universitară „Carol I”*. [Online]. [Accesat la 9 noiembrie 2017.] Disponibil la: https://drive.google.com/file/d/0B4k4HK-1M_IrNHZDZnplRnMyZXc/view.
- (16) RĂDOI, Mirelle. Reconfigurarea serviciilor bibliotecii universitare în era digitală. În: BANCIU, Doina. *Educație și cultură în era digitală*. București : Niculescu, 2015, pp. 71-82.
- (17) Serviciul Cercetare. Metodologie, Biblioteca Centrală Universitară „Carol I”. *Raport statistic „Strada de C’Arte”*. [Online]. [Accesat la 28 noiembrie 2017.] Disponibil la: https://drive.google.com/open?id=0B4k4HK-1M_IrWEZ5RUJHZ1JjQlk.